

Глєбова Н. В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Gliebova N. V.
PhD in Economics,
Associate Professor of Accounting Department
Simon Kuznets Kharkov National University of Economics

ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИФРОВИЙ ПІДПИС: ОБЛІКОВИЙ ТА ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У статті досліджено економічну сутність та особливості використання електронного цифрового підпису, що доводить важливість його застосування в умовах сьогодення. Узагальнено схему використання електронного цифрового підпису, що дає змогу побачити особливості його практичного застосування. Розглянуто спірні питання облікового та податкового відображення електронного цифрового підпису, доведено, що електронний цифровий підпис – це актив.

Ключові слова: електронний цифровий підпис, електронний документ, документообіг, нематеріальний актив, витрати.

Вступ та постановка проблеми. В умовах сьогодення з урахуванням розвитку економіки та науково-технічного прогресу кожне підприємство тією чи іншою мірою використовує сучасну техніку та технології для активізації бізнес-процесів та комунікації з контрагентами, обслуговуючими організаціями, контролюючими органами та потенційними споживачами тощо. Обмін електронними даними прискорює рух інформації як всередині підприємства, так і з зовнішнім середовищем, сприяє поліпшенню процесів управління та контролю. Він виключає викривлення інформації сторонніми особами та помилки, що трапляються під час оброблення паперових документів, сприяє підвищенню ефективності та якості ділових стосунків, а також дає змогу позбутися великої кількості паперових документів. Безумовною перевагою електронного обміну даними є те, що дані, які передаються, не залежать від особливостей програмного та апаратного забезпечення, яким володіють партнери, адже інформація проходить шифрування засобами численних стандартизованих довідників та кодів, після чого передається у структурованому вигляді.

Обов'язковою умовою здійснення господарської діяльності підприємства є документальне забезпечення всіх господарських операцій перинними документами. В умовах переходу від паперової до електронної форми документів однією з форм створення, накопичення та обміну інформацією є система електронного документообігу. Тому актуальним завданням в Україні є розвиток інфраструктури електронного документообігу.

В умовах обміну електронними даними між контрагентами великого значення набуває захищення інформації від стороннього втручання та викривлення, а також надання інформації юридичної сили. Інструментом, що дає змогу створити правові основи для електронного обміну даними (зокрема, в мережі Інтернет), є електронний цифровий підпис. Юридична сила електронного документа, підписаного електронним цифровим підписом, еквівалентна юридичній силі паперового документа з власноручним підписом правоздатної особи та печаткою. Тому в сучасних умовах підприємства зацікавлені у придбанні електронних цифрових підписів з метою організації електронного документообігу, а у бухгалтера постає питання їх обліку. В науковій літературі існують спірні питання щодо обліку електронних цифрових підписів у складі активів чи витрат підприємства, а отже, їх облік впливає на

прибуток та розмір податків, тому дослідження питань обліку електронних цифрових підписів в умовах сьогодення є актуальним та важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі є багато праць вітчизняних та закордонних вчених, присвячених питанням походження електронного цифрового підпису та його використання. Серед закордонних вчених, які вивчали застосування електронних цифрових підписів, варто відзначити таких, як Ю.М. Батуріна, І.Л. Бачило, Г.Г. Абрамкін, Ю. Хаяші. Серед вітчизняних дослідників, які займалися вивченням питань сутності електронного цифрового підпису, слід згадати таких вчених, як В.І. Волинець, А.А. Гринович, Ю.І. Горбенко, М.Р. Макарова. Правовим питанням використання електронного цифрового підпису присвячені праці А.О. Борищенко, Н.Б. Новицької, В.Б. Чередниченко, Т.А. Чернової та інших науковців. Питанням захисту інформації з використанням електронного цифрового підпису присвятили свої праці А.О. Азарова, А.Д. Кожухівський, О.Б. Кукарін, В.А. Лужецький, О.М. Роїк, А.В. Сагун та інші вчені.

Законодавство України дає змогу використовувати електронний цифровий підпис під час пересилання документів для забезпечення електронного документообігу. Правові основи створення та використання електронних документів і електронного документообігу визначаються Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1]. Розділ 2 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» присвячено електронному документу, але він не має чітких правових норм щодо його складу та структури, а також порядку розміщення обов'язкових реквізитів. У цьому ж розділі зазначено, що створення електронного документа завершується накладанням електронного цифрового підпису. У зв'язку зі значним зростанням кількості користувачів обміну електронними даними, зокрема у сфері бухгалтерського обліку та звітності, існує нагальна потреба комплексного висвітлення основних питань, пов'язаних з обліком електронного цифрового підпису.

Правові основи застосування електронного цифрового підпису визначаються Законом України «Про електронний цифровий підпис» [2], який пояснює його призначення та особливості застосування, правовий статус електронного цифрового підпису, права та обов'язки підписанта, а також надає інформацію про вимоги до серти-

фікату та акредитовані центри сертифікації електронних ключів, роз'яснює відповідальність за порушення законодавства про електронний цифровий підпис.

Крім того, варто зазначити, що Інформаційно-довідковий департамент Державної фіскальної служби України у загальнодоступному інформаційно-довідковому ресурсі постійно розміщує відповіді на запитання про отримання, внесення змін, блокування електронних цифрових підписів, а також податковий облік операцій з придбання електронних цифрових підписів. Однак податкові консультації містять спірні питання обліку електронних цифрових підписів відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та П(С)БО, з якими не погоджуються обліковці.

Метою роботи є визначення сутності електронного цифрового підпису як елементу інформаційної безпеки підприємства та особливостей його облікового відображення й оподаткування в інформаційній системі підприємства.

Результати дослідження. В Україні правові основи використання електронного цифрового підпису встановлено у 2003 році з прийняттям Закону України «Про електронний цифровий підпис» [2] та Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» електронний цифровий підпис – це вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується, а також дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача [2]. Він є самостійним аналогом власноручного підпису правоздатної особи поряд з аналогом,

отриманим в результаті факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання.

Безумовною перевагою використання електронного цифрового підпису є те, що він поєднує всі реквізити електронного документа в єдине ціле і робить неможливою зміну будь-якого реквізиту документа без порушення оригінальності цифрового підпису правоздатної особи.

Щоб краще уявити процес використання електронного цифрового підпису, зобразимо його схематично (рис. 1). Схема включає такі два процеси: 1) алгоритм генерації підпису; 2) алгоритм перевірки даних та підпису.

Алгоритм генерації електронного цифрового підпису здійснюється таким чином: на першому кроці визначається хеш-функція (контрольна сума невеликого фіксованого розміру) електронного документа, яка ідентифікує його зміст; на другому кроці хеш-функція шифрується особистим ключем електронного цифрового підпису та в зашифрованому вигляді додається до даних електронного документа.

Алгоритм перевірки даних та підпису здійснюється таким чином: на першому кроці визначається хеш-функція отриманого електронного документа (даних електронного документа без даних електронного цифрового підпису); на другому кроці здійснюється розшифрування зашифрованої хеш-функції, яка міститься в отриманому електронному документі, за допомогою відкритого ключа електронного цифрового підпису; на третьому кроці здійснюється порівняння хеш-функцій, визначених на попередніх кроках. Їх збіг підтверджує справжність змісту документа та його авторство [4].

В табл. 1 наведено види електронних підписів та їх характеристику.

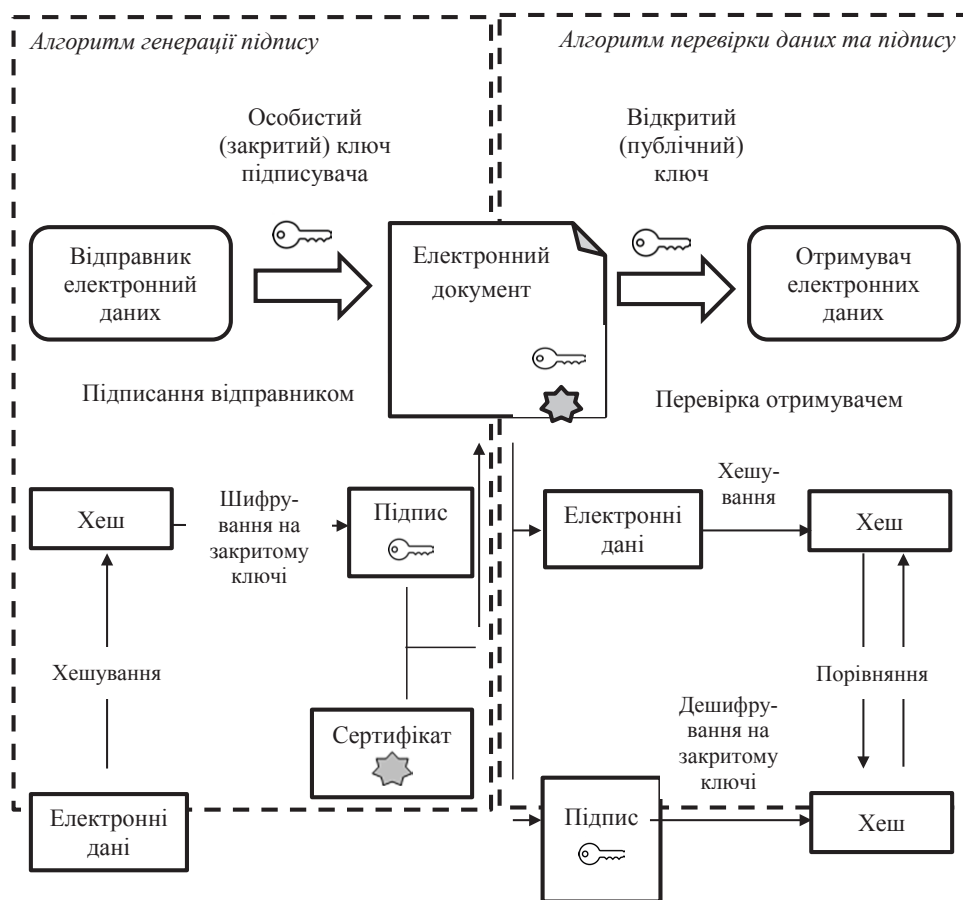

Рис. 1. Схема використання електронного цифрового підпису

Джерело: розроблено на основі джерела [3]

Види електронних підписів та їх характеристика

Вид	Характеристика
Електронний підпис з одноразовим ідентифікатором [6]	Під час його використання дані в електронній формі подаються у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, додаються до інших електронних даних особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, а також надсилаються іншій стороні цього договору.
Відкритий електронний цифровий підпис [2]	Параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису.
Закритий (особистий) електронний цифровий підпис	Закритий підпис є унікальною послідовністю символів, яка призначена для створення електронного цифрового підпису в електронних документах. Параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису доступний тільки підписанту. Працює особистий ключ тільки в парі з відкритим ключем.

Після придбання електронного цифрового підпису на підприємстві постає питання їх обліку. В облікових та податкових консультаціях існують різні погляди на облік електронних цифрових підписів.

У спеціалізованій літературі можна зустріти такі рекомендації з обліку ЕЦП: 1) витрати на придбання підпису включаються до складу поточних витрат; 2) витрати на придбання підпису включаються до складу витрат майбутніх періодів; 3) електронний цифровий підпис – це нематеріальний актив. З метою виявлення правильного рішення щодо обліку електронного цифрового підпису, а також правильності існування тієї чи іншої концепції обліку проаналізуємо кожну з думок стосовно відповідності нормативно-правовій базі.

Аналізуючи діючу практику використання електронного цифрового підпису на підприємствах, дослідники, як правило, розглядають електронний цифровий підпис директора, головного бухгалтера та печатку підприємства (за наявності). Електронні ключі можуть бути безкоштовними та платними.

Перше питання, яке необхідно вирішити, стосується того, чи є електронний цифровий підпис активом. Відповідно до п. 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку (далі – НПСБО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [7]. Відповідно до п. п. 4, 6 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (далі – ПСБО) 8 «Нематеріальні активи» нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. Придбаний або отриманий нематеріальний актив відображається в балансі, якщо існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, а його вартість можна достовірно визначити [8].

Розглядаючи безкоштовні електронні цифрові ключі, отримані в Акредитованому центрі сертифікації ключів Державної фіскальної служби України, не маємо жодних підстав для визнання їх активом, оскільки неможливо оцінити отримання економічної вигоди, тобто дохід, від їх використання. Крім того, вони є безкоштовними, а в цьому разі підприємство отримує не актив (НМА), а безоплатну послугу, а отже, вони жодним чином не впливають на витрати підприємства. Електронні цифрові ключі, придбані за грошові кошти, можна визнати активом. На думку автора, у бухгалтерському обліку він є ресурсом, контрольованим підприємством, яке його придбало за плату і передбачає використовувати у господарській діяльності, а отже, в майбутньому його використання, як очікується, спричиниться до отримання економічних вигод. Отже, на думку автора, ЕЦП є активом у визначенні, наведеному у п. 3 НПСБО 1, і нематеріальним активом (адже його вартість може бути достовірно визначена) у визначенні, наведеному у п. п. 4, 6 ПСБО 8.

Проте серед обліковців також існує така думка: оскільки у переліку нематеріальних активів за ПСБО 8 немає електронних цифрових підписів, немає чітких роз'яснень з боку Міністерства фінансів щодо того, як саме відображати витрати на створення електронних цифрових підписів, дехто вважає такі витрати витратами на організацію діяльності і не бажає їх капіталізувати та амортизувати, через що відносить до складу витрат звітного періоду чи витрат майбутніх періодів.

Для внесення ясності вважаємо необхідним також розглянути строк корисного використання електронних цифрових ключів, адже вони можуть бути придатні від 1 року до 2 років. Ми вважаємо, що якщо строк корисного використання електронних цифрових підписів більше 1 року, то електронний цифровий підпис відповідає всім вимогам категорій «актив» та «нематеріальний актив». Якщо строк корисного використання електронного цифрового підпису до 1 року, то витрати на придбання електронних цифрових підписів необхідно включити до складу витрат підприємства. Вважаємо, що для обліку вартості електронних цифрових підписів (зі строком корисного використання до 1 року) варто вибирати між такими варіантами:

- витрати, понесені на придбання електронного цифрового підпису, в повному обсязі включаються до дебету рахунку 92 «Адміністративні витрати» (згідно з п. 18 ПСБО 16 «Витрати»);

- витрати, понесені на придбання електронного цифрового підпису, спочатку відносяться до дебету рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», а потім щомісяця списуються в рівних сумах на рахунок 92 протягом строку дії сертифіката електронних цифрових підписів.

Проаналізувавши облікову літературу, ми дійшли висновку, що більшість обліковців (але не податківців) підтримує позицію, що електронний цифровий підпис – це адміністративні витрати, а не нематеріальний актив.

У податкових консультаціях, представлених Інформаційно-довідковим департаментом Державної фіскальної служби України у загальнодоступному інформаційно-довідковому ресурсі (категорія 102.5) [10], рекомендовано обліковувати посилені сертифікати електронних цифрових підписів як нематеріальний актив. Податківці ґрунтуються на визначенні нематеріального активу відповідно до п. 4 ПСБО 8 «Нематеріальні активи» [8], що, на їхню думку, доводить, що електронний цифровий підпис є нематеріальним активом.

У податковому обліку групи нематеріальних активів і терміни дії права користування нематеріальними активами визначені в п. п. 138.3.4 п. 138.3 ст. 138 Податкового кодексу України [9]. Відповідно до вказаного пункту в податковому обліку нематеріальні активи поділяються на 6 груп. Відповідно до податкових консультацій витрати на придбання комп'ютерних програм та витрати на придбання електронних ключів до них необхідно обліковувати окремо, а саме комп'ютерні програми належать до

групи 5 нематеріальних активів, а електронні ключі до них – групи 6. В процесі використання електронні цифрові ключі амортизуються, а витрати на їх придбання включаються до витрат поточного періоду і впливають на розмір прибутку та, як наслідок, податку на прибуток.

Основою для розрахунку податку на прибуток є прибуток, розрахований за правилами бухгалтерського обліку (ст. 134 Податкового кодексу України). Але якщо річний дохід підприємства більше 20 млн. грн., то підприємство має застосовувати податкові різниці відповідно до ст. 138 Податкового кодексу України. З одного боку, амортизаційні витрати за електронний цифровий підпис відносять до податкових різниць, а з іншого боку, ні, оскільки строк амортизації нематеріального активу 6 групи встановлюється відповідно до правовстановлюючого документа, а отже, збігається з бухгалтерським (за умови, що в бухгалтерському обліку електронний цифровий підпис є нематеріальним активом або обліковується у складі витрат майбутніх періодів).

Висновки. Дослідження економічної сутності та практичного використання електронних цифрових підписів довело, що електронний цифровий підпис спрямований на спрощення та прискорення документообігу між суб'єктами господарювання, що має зміцнити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, адже пришвидшиться процедура укладення цивільно-правових та господарських договорів, оформлення експортно-імпорتنих операцій, надання електронних банківських послуг, обміну докумен-

тів між контрагентами. Схема використання електронного цифрового підпису доводить простоту його використання та підвищення достовірності даних. Крім того, доведено що використання електронного цифрового підпису підвищує інформаційну безпеку як всередині підприємства, так і в умовах передачі електронних даних інформаційними каналами зв'язку. Крім того, електронний цифровий підпис вирішує питання відповідальності за складення та затвердження електронних документів, адже після його накладання відповідальність правоздатної особи очевидна.

Розглянувши обліково-податковий аспект обліку електронних цифрових підписів, ми дійшли висновку, що критеріями впливу на облік електронного цифрового підпису є спосіб отримання електронних цифрових підписів (безкоштовно чи за грошові кошти) та строк корисного використання. Тому з метою спрощення обліку електронних цифрових підписів підприємствам, що знаходяться на спрощеній системі оподаткування, та підприємствам, у яких річний дохід не перевищує 20 млн. грн., рекомендуємо витрати на придбання електронного цифрового підпису відносити одразу до адміністративних витрат, адже такі підприємства не розраховують податкові різниці, що спростить ведення обліку. Підприємствам, у яких річний дохід більше 20 млн. грн., рекомендуємо придбати електронні цифрові підписи строком дії до двох років та обліковувати їх як нематеріальний актив у бухгалтерському та податковому обліку, що дасть змогу уникнути податкових різниць з податку на прибуток.

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 року № 852-IV. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/-show/852-15>.
3. Електронний цифровий підпис (ЕЦП) – як отримати електронний підпис за 6 кроків: інструкція для новачків + огляд ТОП-3 засвідчувальних центрів для отримання ЕЦП. URL: <http://bigenergy.com.ua/fnansi/bznes-dlya-pdpri/948-elektronnij-pidpis-ecp-otrimati-elektronnij-cifrovij-pidpis.html>.
4. Волинець В.І. Електронний цифровий підпис: сутність, принципи дії та порядок отримання. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23292/1/111-112.pdf>.
5. Кукарін О.Б. Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. / за заг. ред. Н.В. Грицяк. Київ: НАДУ, 2015. 84 с.
6. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
7. Національне положення стандарт бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73 зі змінами та доповненнями. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Положення стандарт бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 року № 242 зі змінами та доповненнями. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>.
10. Інформаційно-довідковий департамент Державної фіскальної служби України. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. URL: <http://zir.sfs.gov.ua/main/bz/view/?src=ques>.

ЭЛЕКТРОННАЯ ЦИФРОВАЯ ПОДПИСЬ: УЧЕТНЫЙ И НАЛОГОВЫЙ АСПЕКТЫ

Аннотация. В статье исследованы экономическая сущность и особенности использования электронной цифровой подписи, что доказывает важность ее применения в условиях современности. Обобщена схема использования электронной цифровой подписи, что позволяет увидеть особенности ее практического применения. Рассмотрены спорные вопросы учетного и налогового отображения электронной цифровой подписи, доказано, что электронная цифровая подпись – это актив.

Ключевые слова: электронная цифровая подпись, электронный документ, документооборот, нематериальный актив, расходы.

ELECTRONIC DIGITAL SIGNATURE: ACCOUNTING AND TAXATION ASPECTS

Summary. The economic essence and peculiarities of the use of electronic digital signature have been explored, which proves the importance of its use in modern conditions. The scheme of using the electronic digital signature is substantiated, which makes it possible to clearly see the features of its practical application. The disputed issues of accounting and tax mapping of electronic digital signature are considered and it is proved that electronic digital signature is an asset.

Key words: electronic digital signature, electronic document, document turnover, intangible asset, expenses.